

Verslag Workshop 2: de gemaakte gemeenschap

Gespreksleider:

Wouter Veldhuis, architect bij MUST en supervisor Westelijke project tuinsteden, Amsterdam

Inleider:

Leeke Reinders, onderzoeker bij OTB

Panel:

Harmen van der Wal, architect bij Krill architecten

Karin Schrederhof, directeur CERES (Vestia)

Mieke Bosse, architect bij SCALA architecten

Verslag:

Christien Klaufus, OTB

Hoe gewenste diversiteit fysiekruimtelijk vorm te geven?

De workshop draait om de vraag hoe in herstructureringsgebieden het idee van gemeenschap en de gewenste diversiteit fysiekruimtelijk wordt vormgegeven. Sinds het modernistische gedachtegoed van Van Eesteren en Le Corbusier zijn de normatieve grondslagen voor het ontwerpen van een gemeenschap veranderd. Het geloof in de maakbare samenleving is ingehaald door nieuwe ideologieën. Aan de hand van voorbeelden licht Reinders toe welke ideologische grondslagen van gemeenschapsvorming vandaag de dag in enkele herstructureringsplannen zijn terug te vinden.

Branding in Hoogvliet

Het project WIMBY van Krill architecten is sterk gericht op visuele communicatie en op emancipatie van de gebruikers. Het ontwerp wil ontmoetingen faciliteren, maar ook sociale controle stimuleren en privacy garanderen. In Hoogvliet (Rotterdam) heeft men bij de herstructurering veel nadruk gelegd op het branden van een wijkidentiteit. Het bureau Real Time Branding heeft een aantal kernwaarden vastgesteld. Op basis van die kernwaarden zijn door Smart Agent leefstijlen geformuleerd, die dienden als uitgangspunt voor de verschillende deelprojecten. Het verschil tussen deze voorbeelden zit in de ideologische verbeelding van gemeenschap en diversiteit. Terwijl het WIMBY project een stedelijk ethos uitdraagt, gebaseerd op het sociaal-democratische ideaal van emancipatie en participatie, draagt het project van de SmartAgent Company in Hoogvliet een neoliberal gedachtegoed van dorpse waarden uit. In dat laatste project worden subgroepen per soort in de wijk uitgesorteerd, waardoor een "patchwork of differences" ontstaat.

Wat is een gemeenschap?

Reinders constateert dat het oude idee van een maakbare samenleving in feite is vervangen door een variant, waarin opnieuw fysiek wordt ingegrepen om een ander soort samenleving te maken. De vragen die het panel krijgt voorgelegd zijn hoe zij als architecten en ontwerpers aankijken tegen het concept gemeenschap en hoe zij dat fysiek vormgeven. Levert de wens een gemeenschap te construeren eigenlijk concrete bouwstenen op voor het ontwerpproces?

Harmen van de Wal stelt dat uit de genoemde voorbeelden de veronderstelling spreekt dat een buurt altijd een gemeenschap is, terwijl de praktijk uitwijst dat mensen vaak alleen hun directe burens

kennen. In de praktijk is voor bewoners niet zozeer het gemeenschapsgevoel maar de uitstraling van de wijk van belang.

Karin Schrederhof wijst erop dat de meeste sociale contacten buiten de wijk liggen en dat de wijk vooral belangrijk is vanwege bepaalde voorzieningen, zoals scholen waar bewoners gebruik van maken. Verder moet het er veilig zijn en moet de wijk geen stigma hebben. Maar van het geromantiseerde beeld moeten we af. Bij het zogenaamde 'branden' van een wijk wordt dat beeld geromantiseerd, maar dat gebeurt dan ook alleen om marketingtechnische redenen in tijden dat het economisch slecht gaat. In werkelijkheid heeft een wijk een heel eigen dynamiek, zoals Wouter Van Stiphout recent beschreven heeft in zijn artikel 'Slopen, Bouwen, Slopen' in de Groene Amsterdammer. Fysiek ingrijpen kan nooit een oplossing zijn voor sociale problemen.

Mieke Bosse is vooral geïnteresseerd in gebaande paden en in de dingen die wel gelukt zijn. Ze verwijst daarbij naar oudere (bijv. 17^e eeuwse) monumenten die volgens haar hun culturele waarde bewezen hebben. In de 20ste eeuw zijn er door architecten en stedenbouwkundigen veel fouten gemaakt, stelt ze. Ze zijn er niet in geslaagd om de productie goed vorm te geven. Gelukkig zijn bewoners vitaal en creatief en kunnen ze ook in zo'n omgeving gedijen.

Reacties uit het publiek

Iemand zet vraagtekens bij de mate waarin architecten zich t.b.v het architectonisch ontwerp eigenlijk in een wijk en in de bewoners verdiepen. De marktwerking lijkt altijd doorslaggevend te zijn voor de vormgeving. Karin Schrederhof wijst erop dat een bouwprogramma door de ontwikkelaar bepaald wordt, en dat de architect binnen die randvoorwaarden moet werken. Mieke Bosse vindt dat professionals dan toch nog kritisch moeten zijn.

De discussie over de maakbaarheid van de samenleving wordt voortgezet. Iemand uit het publiek stelt dat bewoners 'soms kunnen wat architecten niet kunnen' en noemt als voorbeeld een woning die door bewoners zelf levensloopbestendig gemaakt is. Architecten kiezen vaak een verkeerde vormgeving die past bij de levens van de bewoners.

De voorzitter stelt dat er een rare verwarring lijkt te zijn: uniforme gebouwen impliceren nog geen eenzijdige bewoning. Harmen van de Wal stelt dat architectonisch determinisme kan worden tegengegaan door te analyseren welk gebruik bestaande gebouwen onmogelijk maken, in plaats van omgekeerd.

Tussen panel en publiek wordt gediscussieerd over de verantwoordelijkheid van de architect. Die verantwoordelijkheid is weliswaar groot, maar ook weer niet zo groot dat hij het programma van zijn opdrachtgever kan veranderen. In de keten van activiteiten komt het programma van de ontwikkelaar eerst, dan pas de architect en dan pas de wensen van de bewoners. Karin Schrederhof is van mening dat corporaties, die bij uitstek organisaties zijn die hun bewoners zouden moeten kennen, hun rol teveel als vastgoedontwikkelaars opvatten.

Harmen van de Wal wijst er verder op dat er elke vijf jaar weer een nieuwe 'beproeft' methode is, waardoor in zo'n periode waarin een methode in de mode is met te grote aantallen wordt geëxperimenteerd.

Hierna worden typen wijken (vooroorlogs, jaren '70) vergeleken op hun mogelijke aanpasbaarheid. Panelleden verschillen daarover van mening. Een onderzoeker uit het publiek stelt dat geld verspild wordt doordat oude bewoners veel traditionelere wensen hebben dan betrokken partijen vaak denken. En ook doordat de nieuwe middenklasse helemaal geen wezenlijke bijdrage aan de

geherstructureerde wijk levert. De kloof tussen de planologische elite en bewoners is volgens hem te groot. De discussie zet zich voort met voorbeelden van woonwensen van mensen uit verschillende etnische groepen, waarna Mieke Bosse erop wijst dat we de verschillen tussen mensen ook niet moeten uitvergrooten. Iemand anders in het publiek wijst erop dat ook binnen een etnische groep, in dit voorbeeld de Molukse gemeenschap, de onderlinge verschillen groot kunnen zijn.

De discussie wordt afgesloten met de constatering dat de bij de herstructurering betrokken partijen vooral leren van verrassingen en dat WIMBY als project zulke verrassingen in zich heeft. Om zoiets te kunnen ontwerpen moet je als ontwerper onder het juk van de opdrachtgever uit durven komen, zelfreflexief blijven en oog voor 'de mens' blijven houden.